

พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง Communication Behavior and Roles of the Elderly People in the Villages of Central Northeastern Provinces

ปิยภรณ์ พงศ์ศาสตร์¹ และพีระ จิรโสภณ²

Piyaphon Phongsart¹ and Peera Jirasophon²

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต^{1,2}

Communication Arts, Dhurakij Pundit University^{1,2}

Corresponding author, E-mail : Lekpiyaphon@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้สูงอายุ 2) วิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมและการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง 3) วิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุและ 4) วิเคราะห์สถานภาพความเป็นผู้นำของผู้สูงอายุจากการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุและจากการรับรู้โดยบุคคลอื่นๆในชุมชน การศึกษาใช้วิธีการวิจัยแบบสหวิธีวิทยาการ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพคือ การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเชิงลึก ในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง หมู่บ้านละ 3 คน จำนวน 3 หมู่บ้าน ใช้สัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ใช้แจกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง 3 หมู่บ้าน จำนวน 311 คน ผลจากการศึกษาพบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีพฤติกรรมในการเปิดรับสารโดยเปิดรับจากสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสารบันเทิงเป็นส่วนมาก มีการเปิดรับสื่อใหม่น้อยมาก แต่ก็พบว่า มีการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุพอสมควรโดยเฉพาะแม่บ้านมีการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลกับคนในครอบครัวมากที่สุด 2) ผู้สูงอายุในหมู่บ้านยังให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมักมาขอคำปรึกษาหรือในเรื่องต่าง ๆ 3) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศีลธรรม แต่ก็อยู่ในระดับไม่มากนักโดยมีบทบาทด้านศิลปะ วัฒนธรรมด้วยค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่นๆ และมักมีบทบาทเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 4) ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมองสถานภาพความเป็นผู้นำของตนเองในทางบวก โดยคิดว่าในความเป็นผู้นำของเขาในชุมชนนั้น เขาเป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน ถัดมามองตนเองว่าเป็นที่พึ่งพาของคนอื่นๆในชุมชนหมู่บ้านเสมอ

คำสำคัญ : พฤติกรรม ; บทบาทการสื่อสาร ; ผู้สูงอายุ ; หมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ABSTRACT

This research objectives are 1) To analyze the behavior and roles for communications as well as the communications network among elderly people. 2) To analyze the communications behavior and communications leadership of elderly people in the middle part of Northeastern region. 3) To analyze the roles of communications in the knowledge transfer, indigenous knowledge and local culture of the elderly people. (4) To analyze the status of the elderly people from the self-awareness of the elderly people and the awareness of others in the community. This study is carried out by the Interdisciplinary Research. Such research includes the Qualitative Research which is the data collection from the in-depth interview of the elderly people in the middle part of Northeastern region. Total number of interviewees in this research is 3 villagers from 3 villages. The One-on-One Interview is the semi-structured interview. For the qualitative research, we have distributed the questionnaire to 311 elderly persons living in 3 villages in the middle part of Northeastern region. From the study, we have found that 1) The majority of elderly persons are open up for news. The majority of them use the traditional media through the radios and televisions. Moreover, they are particularly interested in news and entertainments. They view only a little of new media. But we have found that there is the utilization of lines applications among elderly persons in the moderate degree. Housewives have the highest interpersonal communications with their family members. 2) Elderly persons also provide the information that a large number of people, usually come to ask for their advice on various subjects. 3) The majority of elderly persons, play major roles in transferring the wisdom, arts, culture and ethics. But it's in the moderate degree. They play more roles in the arts and culture with the average percentage than other areas. They usually have the leadership roles in constantly organizing the religious activities in the moderate degree. 4) Not many elderly persons view their status as the elderly persons in the positive ways. They think that they are the elderly persons in such village. They view themselves as the seniors and the indigenous wisdom of the village. Secondly, they view themselves as that people in the village need to depend on them. However, a certain numbers of seniors view themselves in the negative ways. They think that they are not modern and cannot keep up with changes in the new generation of the society.

Keywords : Behavior; CommunicationRoles ; Elderly ; Central Northeastern Provinces

บทนำ

ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี 2548 แล้ว อันเป็นผลจากการที่อัตราการเกิดของคนไทยลดลงอย่างมากและชีวิตของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น สังคมไทยได้รับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์การสูงวัยของประชากรพอสมควรแล้วแต่สิ่งที่สังคมยังไม่ตระหนักชัดเจนและยังรับข้อมูลไม่มากนัก คือ ภาพสังคมสูงอายุไทยในอนาคตนับจากนี้เป็นต้นไป โครงสร้างของประชากรไทยจะสูงอายุน้อยอย่างรวดเร็วมาก คลื่นประชากรรุ่นที่เกิดในช่วงปี 2506-2526 หรือที่เรียกว่า “ประชากรรุ่นเกดล้น” ซึ่งมีอายุ 30-50 ปีในปี 2556 กำลังเคลื่อนตัวกลายเป็นประชากรสูงอายุกลุ่มใหญ่ในอีก 10-20 ปีข้างหน้า ทำให้ประเทศไทยกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” ไม่กี่ปีข้างหน้า ประมาณปี 2561 จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก และประชากรสูงอายุจะมีสัดส่วนประมาณ 1 ใน 5 ของประชากรทั้งหมด

บทบาทของผู้สูงอายุในชุมชนและท้องถิ่น ผู้สูงอายุยังสามารถมีบทบาทในการพัฒนาและอำนวยประโยชน์ให้แก่ครอบครัวชุมชน และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นทรัพยากรของประเทศ และบทบาทด้านการเป็นครูของผู้สูงอายุ จะมีความสำคัญมาก เมื่อคนหนุ่มสาวในชุมชนย้ายถิ่นออกไปทำงานในเมืองใหม่ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทในการดำเนินการตัดสินใจหรือเป็นผู้ให้คำปรึกษาในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวและชุมชน การเป็นผู้นำความคิดเห็นของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นระดับปัจเจกบุคคลที่มีต่อครอบครัวของตนเอง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับการยกย่องนับถือว่า เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว เพราะสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ และความผูกพันครอบครัว ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์สั่งสมจนมีความรอบรู้ มีทักษะความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคมจนเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่หลากหลาย ได้แก่ สำนึกวิถีชีวิต การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็กคำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ ฯลฯ และสิ่งงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านอื่นๆ อีกหลากหลายด้าน ได้แก่ ด้านประชากรศาสตร์ ด้านการ

ดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ มีงานวิจัยที่สนใจพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร แต่ส่วนใหญ่จะศึกษาในเขตเมือง หรือศึกษาในกลุ่มเฉพาะกรณีศึกษา ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางเนื่องจากภูมิภาคแถบนี้ มีกลุ่มผู้สูงอายุดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก เพราะชาวบ้าน วัยรุ่นหนุ่มสาว ส่วนใหญ่ออกไปทำงานในเมือง ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทในเชิงสังคม บทบาทต่อชุมชน บทบาทต่อวัฒนธรรมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม บทบาทด้านการเป็นผู้นำความคิดเห็นของผู้สูงอายุ และความรู้ภูมิปัญญาที่หลากหลายด้าน และสำหรับงานวิจัยเรื่อง บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง นั้นเห็นว่า การศึกษาในบริบทชุมชนชนบทแห่งนี้ ผู้สูงอายุน่าจะมีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร จึงนำมาสู่คำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาลักษณะบริบทของชุมชนในการศึกษากลุ่มผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆของผู้สูงอายุ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุ และเพื่อวิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

ในขณะเดียวกันผู้วิจัยต้องการศึกษาประเด็นทางจิตวิทยาเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองของผู้สูงอายุ ในช่วงวัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย การเปลี่ยนของอารมณ์และจิตใจเกิดปัญหาสุขภาพ ผู้สูงอายุรับรู้ตนเองอย่างไร จากแนวคิด การรับรู้ตนเองและความรู้สึกมีคุณค่าถ้าเป็นไปในทางบวกจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้ดีและรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองมีผลมาจากกระบวนการความคิดอารมณ์ความปรารถนาคุณค่าและพฤติกรรมในขณะที่ผู้สูงอายุมีแนวโน้มมองตัวเองว่ามีความสามารถลดลงโดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางสมองโดยรวมจึงทำให้ผู้สูงอายุพยายามชดเชยโดยเพิ่มความสามารถในงานที่จะแสดงถึงความสามารถเกี่ยวกับการรับรู้ทางสติปัญญาของผู้สูงอายุซึ่งทำให้สามารถปรับตัวและมองตัวเองว่ายังมีค่าได้จากแนวคิดนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาคำตอบว่า การรับรู้สถานะภาพความเป็นผู้สูงอายุของตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางเป็นอย่างไรไปบอกกล่าวถ่ายทอดให้กับผู้ใกล้ชิดหรือผู้ติดต่อด้วยอีกต่อหนึ่ง [1]

คำถามการวิจัย

1. ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารตลอดจนมีเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ในชุมชนอย่างไร
2. ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีลักษณะความเป็นผู้นำในการสื่อสารอย่างไร
3. ผู้สูงอายุมีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร
4. ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางมีการรับรู้สถานภาพความเป็นผู้สูงอายุของตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่นในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง
3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลาง
4. เพื่อวิเคราะห์การรับรู้สถานภาพความเป็นผู้สูงอายุของตนเองและการถูกรับรู้จากคนอื่นในหมู่บ้านในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานทางประชากรต่างกันจะมีพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารต่างกัน
2. ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสารของผู้สูงอายุ
3. การรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและบทบาทในการสื่อสาร

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยมุ่งศึกษาพฤติกรรมและบทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ซึ่งหมู่บ้านอีสาน

ตอนกลางจะมีอยู่ศึกษาใน 3 จังหวัดภาคอีสานตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ในการเลือกจังหวัด 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 หมู่บ้าน ดังนี้ ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม เลือกหมู่บ้านชุมชนด้อยพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1) ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกหมู่บ้านชุมชนกำลังพัฒนา (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา อันดับ 2) และผู้สูงอายุในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เลือกหมู่บ้านชุมชนพัฒนาแล้ว (หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3) รวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน โดยศึกษาจากบริบทชุมชนของหมู่บ้านแต่ละจังหวัดศึกษาจากรายงานคุณภาพชีวิตของประชาชน และแบบสำรวจความจำเป็นพื้นฐาน ปี 2558 (จปฐ.) จังหวัดมหาสารคามจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดร้อยเอ็ดสำนักงานพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทยมาเป็นแนวทางในการเลือกจังหวัดและหมู่บ้านในการศึกษาครั้งนี้

2. การศึกษาวิเคราะห์ มุ่งวิเคราะห์พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุวิเคราะห์บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุรวมถึงวิเคราะห์การรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่นในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

3. ระยะเวลาในการดำเนินการศึกษาค้นคว้าระหว่างเดือนธันวาคม 2559-เดือนกุมภาพันธ์ 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางประกอบด้วย 4 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 597,777 คน โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านจากเอกลักษณ์และลักษณะที่โดดเด่นสูงสุด ด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive sampling) มาเป็นเกณฑ์ในการเลือกจังหวัด 3 จังหวัด ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง จากทั้ง 3 หมู่บ้าน ประชากรผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน ประกอบด้วยชุมชนด้อยพัฒนา 68 คน ชุมชนกำลังพัฒนา 133 คน และชุมชนพัฒนาแล้ว 110 คน ศึกษาประชากรผู้สูงอายุทุกคน รวมทั้งหมด 311 คน กลุ่มตัวอย่างที่ 2 ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีการ

ติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ จาก 3 หมู่บ้าน เลือกศึกษาหมู่บ้านละประมาณร้อยละ 20 ของประชากรชาวบ้านที่มีการติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ หมู่บ้านละ 38 คน เท่ากัน รวมทั้งหมด 3 หมู่บ้าน 114 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 425 คน ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงโดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ 1) การวิจัยแบบสำรวจเบื้องต้น เป็นการวิจัยเพื่อสำรวจลักษณะพื้นที่ชุมชนที่ทำการวิจัยได้แก่ 3 หมู่บ้านใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ทำการสังเกตพื้นที่และสัมภาษณ์บุคคลที่เป็น Keyinformants ได้แก่ ผู้นำ และคนเก่าแก่ในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 3 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ สภาพสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อนำมาพหุรณเกี่ยวกับลักษณะชุมชนที่ทำการศึกษาผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ 2) งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มุ่งศึกษาลักษณะบริบทของชุมชนในกลุ่มคนผู้สูงอายุโดยการเข้าไปอยู่ในสังคมหรือสนามที่ศึกษาเพื่อศึกษาความเป็นอยู่ความเชื่อและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมหมู่บ้านอีสานตอนกลาง การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางจำนวน 3 หมู่บ้านสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face-to-Face) ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในหมู่บ้านประกอบด้วยกลุ่มที่มีความรู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับหมู่บ้านอย่างยาวนานจำนวน 3 คน และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีลักษณะเป็นผู้นำ จำนวน 3 คน รวมทั้งผู้ใกล้ชิดและมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในหมู่บ้านจำนวน 3 คนและ 3) การวิจัยเชิงสำรวจข้อมูลกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มบุคคลอื่นๆในชุมชนหมู่บ้าน โดยวิธีการสำรวจใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามบทบาทการสื่อสารและเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ รวมทั้งการรับรู้สถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในประเด็นต่างๆ ของผู้สูงอายุชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

เครื่องมือการวิจัย

แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเลือกเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ 1) วิธีการสร้างแบบสอบถาม ภายใต้อบรมของประเด็นการวิจัย คือ บทบาทการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง 2) กำหนดขอบเขตของข้อคำถามจากตัวแปรที่จะศึกษาบทบาท

การสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง 3) นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัยเพื่อพิจารณาตรวจสอบ โครงสร้าง คำถาม การใช้ภาษา และความครอบคลุมในเนื้อหาสาระแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น 4) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นทดสอบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency Reliability) ของเครื่องมือ โดยใช้สูตร สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของ Cronbach และ 5) นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยต่อไป

การทดสอบเครื่องมือ

เครื่องมือทดสอบ โดยใช้สูตรหาค่า สัมประสิทธิ์แอลฟา ∞ (Alpha coefficient) ตามของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ และหาค่าความเชื่อมั่น (internal consistency Reliability) ของเครื่องมือโดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นทดสอบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency Reliability) ของเครื่องมือ โดยใช้สูตร สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามสูตรของ Cronbach ได้ผลวิเคราะห์ดังนี้ ด้านการเปิดรับสื่อดั้งเดิม มีค่าเท่ากับ 0.809 ด้านการเปิดรับสิ่งใหม่ มีค่าเท่ากับ 0.802 ด้านพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล มีค่าเท่ากับ 0.859 ด้านลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสาร มีค่าเท่ากับ 0.823 ด้านบทบาทการสื่อสารในถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม และศิลปะ วัฒนธรรม มีค่าเท่ากับ 0.829 ด้านการรับรู้ตนเองในสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุ มีค่าเท่ากับ 0.814

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางผลจากการศึกษาพบว่าพฤติกรรมการสื่อสาร

ด้านการเปิดรับสารผ่านต่างๆ พฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านดั้งเดิม ในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง โดยพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีการรับสารโดยการเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด รองลงมาการเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์ ส่วนการอ่านหนังสือทั่วไป มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีพฤติกรรมแบบดั้งเดิม คือ การรับสื่อแบบเก่าหรือสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสารบันเทิงเป็นส่วนมาก และพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยมีพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนมากที่สุดรองลงมาคือพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทไลน์ (Line) และมีการใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อการติดต่อสื่อสารการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มพูนความรู้ ดังนั้น ผู้สูงอายุยังมีการเปิดรับสื่อใหม่ที่น้อยมาก แต่ก็พบว่าสื่อใหม่กำลังแพร่กระจายถึงผู้สูงอายุบางกลุ่มเรียบร้อยแล้ว โดยเฉพาะการใช้แอปพลิเคชันไลน์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ หมู่บ้านห้วยน้ำคำชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพธิ์งามชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านห้วยหล่มชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารไม่แตกต่างกัน โดยมีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารด้านการเป็นตัวแทนในการสื่อสารกับความเชื่อ การเป็นผู้นำภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร การเป็นผู้นำด้านทางศาสนา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนและเป็นผู้ดำเนินการสื่อสารด้านการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญของหมู่บ้าน

2. ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้นำในการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลางในแง่ลักษณะการเป็นผู้นำในการสื่อสารพบว่า ในเครือข่ายหรือกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้องหรือเพื่อนๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านที่สื่อสารกันหรือพูดคุยกันผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องต่างๆ ชอบเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี และพบว่าผู้สูงอายุยังให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหรือจากท่าน และเป็นคนชอบให้ความรู้เรื่องต่างๆ แก่บุคคลอื่น

3. บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอน

กลางผลจากการศึกษาพบว่าบทบาทด้านการสื่อสารศึกษาจากบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะวัฒนธรรมและคุณธรรม ศิลธรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม และคุณธรรม ศิลธรรม โดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย และมีบทบาทด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่นๆ การเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนาอย่างสม่ำเสมออยู่ในเกณฑ์ปานกลางและมักถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาให้กับบุคคลในครอบครัวและญาติพี่น้องและคนอื่นๆ ในชุมชน และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ ทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา หมู่บ้านโพธิ์งาม ชุมชนกำลังพัฒนา และหมู่บ้านห้วยหล่มชุมชนพัฒนาแล้ว มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการประกอบอาชีพทำนา การทำไร่ ทำสวน การจักสาน และการทอผ้าไหม ด้านศิลปวัฒนธรรมและงานบุญประเพณี ฮีต 12 คอง 14 ไม่แตกต่างกันในด้านของความเชื่อ ทั้ง 3 หมู่บ้านมีความเชื่อที่คล้ายกัน คือ มีการถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่ดอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหน ต้องไปบอกกล่าวท่านก่อน เป็นความเชื่อที่ทำให้มีความรู้สึกอบอุ่นใจ เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้าน มีพ่อใหญ่ประจำซึ่งเป็นผู้สื่อสารกับ เจ้าพ่อหลักบ้าน เจ้าพ่อปู่ดอนปู่ตา และภูมิเจ้าที่ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหมอจำเริญฟ้า ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา โดยความเชื่อนี้ไม่มีการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่เฒ่าที่เป็นหมอจำเริญฟ้าเล่าว่า ยังไม่มีการถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปยังลูกหลานเพราะลูกหลานยังไม่มีความพร้อมและไม่มีความสัมพันธ์เหมาะสมที่จะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อหมอจำเริญฟ้าจากแม่เฒ่า ซึ่งมีแม่เฒ่ายังคงสืบทอดและอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้คนเดียว

4. การรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางผลจากการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุโดยรวมในทุกด้านอยู่ในระดับน้อย ค่อนข้างต่ำ ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมองในทางบวกคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของเขาในชุมชน เขาเป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน ถัดมามองว่าเขาเองเป็นที่พึ่งพาของคนอื่นๆ ในชุมชนหมู่บ้านเสมอและผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งมองในทางลบว่า

คิดว่าเขาเป็นคนที่ล้าสมัยไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่ และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้สูงอายุมีการรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนไม่แตกต่างกัน สัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ อย่างเช่น ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญาด้านหมอราผีฟ้าและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถรักษาอาการป่วยไข้ด้วยความเชื่อได้ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพรงงาม ชุมชนกำลังพัฒนา รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญา ปรากฏด้านหมอยาสมุนไพรและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนที่สามารถถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาสมุนไพร สามารถนำมาใช้บรรเทาและรักษาโรคได้ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว รับรู้ตนเองว่ามีความรู้ภูมิปัญญา ปรากฏด้านการศึกษาและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนในการให้คำปรึกษาด้านการศึกษาและกิจการงานสำคัญต่าง ๆ ของชุมชนได้อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำ ชุมชนด้อยพัฒนา ผู้สูงอายุในหมู่บ้านโพรงงาม ชุมชนกำลังพัฒนา และผู้สูงอายุในหมู่บ้านห้วยหลิม ชุมชนพัฒนาแล้ว ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีพฤติกรรมและบทบาทการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสาร มีบทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และผู้สูงอายุสามารถรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่น ๆ ในฐานะผู้สูงอายุในชุมชน ไม่แตกต่างกันผู้สูงอายุจึงเป็นผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลาง

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาสรุปผลและอภิปรายผล ดังนี้

1. พฤติกรรมและบทบาทการสื่อสาร ตลอดจนเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางพฤติกรรมสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อดั้งเดิม ในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุทั้ง 3 หมู่บ้านในหมู่บ้านอีสานตอนกลาง ผลการวิจัยพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีการรับสารโดยการเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด รองลงมาการเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์ ส่วนการอ่านหนังสือทั่วไป มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด จากผลการวิจัยสะท้อนถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิด

รับข่าวสารของ Klapper, J.T. [2] ที่ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการเลือกรับข่าวสาร หรือเปิดรับข่าวสารเปรียบเสมือนเครื่องกรองข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์ ในการเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) เป็นขั้นแรกในการเลือกช่องทางการสื่อสารบุคคล จะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารที่มีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง อีกทั้งทักษะและความชำนาญในการรับรู้ข่าวสารของคนเรานั้นก็ต่างกันบางคนถนัดที่จะฟังมากกว่าอ่านก็จะชอบฟังวิทยุดูโทรทัศน์มากกว่าอ่านหนังสือ จากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมการรับสารโดยการเปิดฟังเพลงจากวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด และรองลงมาการเปิดดูข่าวสารและรายการบันเทิงจากโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่เปิดรับได้ง่ายใกล้เคียงกับทักษะความสามารถในการใช้สื่อของผู้สูงอายุในชนบท ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีพฤติกรรมแบบดั้งเดิม คือ การรับสื่อแบบเก่าหรือสื่อดั้งเดิมผ่านวิทยุและโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่และมุ่งให้ความสนใจเปิดรับข่าวสาร บันเทิงเป็นส่วนมากสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่ผู้สูงอายุยังพึ่งพาสื่อดั้งเดิม ฟังพาสื่อเพื่อความบันเทิง และเป็นสื่อที่มีความสะดวกสบายและมีความใกล้ตัวมากที่สุด

พฤติกรรมสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพฤติกรรมสื่อสารด้านการเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่ โดยมีพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนมากที่สุดรองลงมาใช้พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line) จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุยังมีการเปิดรับสื่อใหม่น้อยมาก ยกเว้นการใช้โทรศัพท์มือถือ/สมาร์ทโฟนที่หาได้ง่ายและใช้ได้สะดวกสามารถตอบสนองการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันทั้งในเมืองและในชนบทได้ดี นอกจากนี้ยังพบว่า มีการใช้แอปพลิเคชันไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุอยู่พอสมควร แสดงให้เห็นว่าสื่อใหม่เริ่มตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นแม่บ้านมีการใช้ไลน์มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามแนวคิดทฤษฎีการใช้และตอบสนองความพึงพอใจ (The Uses and Gratification Theory) ของ Katz Blumler and Gurevitch [3] แนวคิดนี้จะให้ความสนใจผู้ใช้สื่อ ในการตอบสนองความพึงพอใจของตนเองในด้านต่างๆ ผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่า ตนต้องการอะไร จะใช้สื่ออะไร และสาระอะไรที่ตอบสนองความพึงพอใจของตนเองได้ และผู้สูงอายุในการศึกษาค้างนี้ มีพฤติกรรมสื่อสารด้าน

การเปิดรับสารผ่านสื่อใหม่โดยใช้แอปพลิเคชันไลน์ (Line) มากพอสมควรโดยปรากฏว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นแม่บ้านใช้ไลน์ในการสื่อสารมากกว่ากลุ่มอื่น ทั้งนี้เพราะกลุ่มแม่บ้านมีเวลาอยู่บ้านค่อนข้างมากและชอบสังสรรค์กับบุคคลอื่นๆ ทั้งในกลุ่มเพื่อนและญาติพี่น้อง มีความต้องการเพื่อน ต้องการปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ต้องออกไปนอกบ้าน เพราะลักษณะของสื่อออนไลน์ประเภท ไลน์ (Line) มีความเอื้อต่อความต้องการและตอบสนองความพึงพอใจของแม่บ้านได้ จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้สูงอายุมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีลักษณะเดียวกันกับงานวิจัยของ Somwatsawan, Kirana [4] “การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกับการส่งต่อข้อมูลผ่านแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ” พบว่า การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ส่วนใหญ่เพื่อติดต่อสื่อสารกับลูกหลานญาติพี่น้องที่มีการใช้งานผ่านอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือถือจำนวนมากที่สุด โดยเรียนรู้ทักษะการใช้งานและมีการสนทนากับลูกหลานเพื่อนร่วมงานและคนรู้จักโดยจะใช้งานในทุกๆ วันครั้งละประมาณ 30 นาทีโดยส่วนมากเชื่อว่าการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์จะทำให้เป็นคนทันสมัยทันต่อเหตุการณ์

พฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล ผลการวิจัยในหัวข้อนี้ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้

บุคคลที่ติดต่อสื่อสาร ข้อมูลที่วิเคราะห์ พบว่า ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการสื่อสารด้านการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล โดยปกติในชีวิตประจำวันพบว่าผู้สูงอายุมีการสื่อสารพูดคุยกับคนในครอบครัวมากที่สุด รองลงมาเพื่อนบ้าน สอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการสื่อสาร ของ Anawatsirivong, Tiranan [5] กล่าวว่า กระบวนการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ทั้งเครือข่ายแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุมีติดต่อสื่อสารและมีความใกล้ชิดมากที่สุดเป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล เมื่อพิจารณาถึงบทบาทในแง่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักมีบทบาทเป็นฝ่ายได้ถามหรือปรึกษาหารือผู้อื่นมากที่สุด ส่วนการริเริ่มพูดคุยได้ถามก่อนมีน้อย และยังพบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ศึกษามากไม่ค่อยพูดคุยกับใครเว้นแต่มีคนพูดคุยด้วย จากผลการวิจัยดังกล่าว สะท้อนแนวคิดที่กล่าวว่า เครือข่ายการสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการสร้างปฏิสัมพันธ์

ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการสร้างปฏิสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบทต่างๆ เนื้อหาที่สื่อสารระหว่างบุคคล เนื้อหาที่ผู้สูงอายุสื่อสารกัน จากข้อมูลวิเคราะห์พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ สื่อสารกันกับบุคคลอื่น ในเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรมมากที่สุดมีลักษณะการถ่ายทอดเนื้อหาในการสื่อสารระหว่างบุคคล “บริบทของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน จากคนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นหลัง” พบว่ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ทำให้ชุมชนภายนอกได้รับรู้เรื่องราวของชุมชนและเกิดความสนใจซึ่งกลายเป็นการหนุนเสริมและกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น มีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองเด็กและเยาวชนคนรุ่นหลังเกิดแรงบันดาลใจอยากเรียนรู้ยากสืบทอดภูมิปัญญา

2. ลักษณะพฤติกรรมการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสารของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลางลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสารพบว่า ในเครือข่ายหรือกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้องในหมู่บ้านที่สื่อสารพูดคุยกันนั้นผู้สูงอายุสะท้อนบทบาทชอบเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ชอบเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่างๆ ในชุมชน ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี และ พบว่า ผู้สูงอายุยังให้ข้อมูลว่ามีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหารือ และชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้า จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุชอบเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ชอบเป็นผู้ดำเนินการแสดงความคิดเห็น สอดคล้องกับแนวคิด จากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทผู้นำทางความคิดเห็นของ Jiraophon, Peera [6] ที่กล่าวว่าผู้นำทางความคิดเห็นเป็นบุคคลในสังคมซึ่งติดต่อกับบุคคลอื่นๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดหรือแบบกลุ่มปฐมภูมิเช่นเป็นญาติเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงานและมีอิทธิพลในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ผลการวิจัย ยังพบว่า ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมต่างๆ ในชุมชน ชอบเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี และมีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหารือและชอบเป็นผู้นำหรือหัวหน้านั้น แสดงให้เห็นว่าในบริบทชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่มีลักษณะแบบใกล้ชิด แบบญาติพี่น้อง ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทในการเป็นผู้ดำเนินการสื่อสารในด้านการให้ความรู้และให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน

3. บทบาทการสื่อสารในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนอีสานตอนกลางด้านความเชื่อเรื่องหมอผีฟ้า งานวิจัยนี้พบข้อสังเกตที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหมอผีฟ้า ในหมู่บ้านห้วยน้ำคำซึ่งเป็นชุมชนด้อยพัฒนา โดยความเชื่อนี้ไม่มีการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่เป็นหมอผีฟ้า เล่าว่า ยังไม่มีการถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปยังลูกหลานเพราะลูกหลานยังไม่มีความพร้อมและไม่มีความสนใจที่จะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อหมอผีฟ้าจากผู้สูงอายุ ซึ่งมีผู้สูงอายุยังคงสืบทอดและอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้คนเดียวมีความคล้ายกันบางส่วนกับผลการวิจัยของ Dumrongwong, Chaiyasit [7] ที่พบว่าในทางประเพณีและความเชื่อ ประเพณีการรำผีฟ้า ไม่ใช่สิ่งส่งมลายไร้สาระเสียทีเดียว เพราะผู้ป่วยบางรายหายจากการเจ็บป่วยจริง ๆ ชุมชน ท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ชุมชนสืบไป จากผลการวิจัยดังกล่าว ชาวบ้านมีความเชื่อหมอผีฟ้านี้ยังคงอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้ เช่นเดียวกับกับที่หมู่บ้านห้วยน้ำคำที่ผู้วิจัยศึกษานั้นก็ยังคงมีความเชื่อในการรักษาของหมอผีฟ้า ผู้สูงอายุที่เป็นหมอผีฟ้าไม่มีการถ่ายทอดความเชื่อนี้ไปยังลูกหลานแต่ยังคงสืบทอดและอนุรักษ์ความเชื่อนี้ไว้คนเดียว

4. การรับรู้ตนเองและถูกรับรู้จากคนอื่นในฐานะผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านอีสานตอนกลางผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการรับรู้ตนเองต่อสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุโดยรวมในทุกด้านอยู่ในทิศทางค่อนข้างต่ำ หรือค่อนข้างไปในทางลบอย่างไรก็ดี มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมองในทางบวกคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุของเขาในชุมชน เขาเป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน แต่ผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยมองว่าในทางลบว่าเขาเป็นคนทีล้าสมัยไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่จากผลการวิจัย สะท้อนถึงการรับรู้ตนเองและความรู้สึกมีคุณค่าซึ่งถ้าเป็นไปได้ในทางบวกจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้ดีและรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองดังนั้นกระบวนการความคิดอารมณ์ความปรารถนาคุณค่านำไปสู่ผลในเชิงพฤติกรรมของผู้สูงอายุได้ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมองว่าเขาเองเป็นที่พึ่งพาของคนอื่นในชุมชนหมู่บ้านเสมอซึ่งพบว่า แนวคิด 4 ประการหลักเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือ พึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ช่วยสังคม ให้

สังคมช่วย และแนวคิดการมองภาพผู้สูงอายุ 3 ประการ คือ เป็นคลังปัญญา เป็นผู้มีสติ และเป็นผู้นำแบบอย่างที่ดี

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้สูงอายุมีบทบาทการเป็นผู้ให้ความรู้และเป็นผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆมีคนจำนวนมากมาขอคำปรึกษาหรือจากผู้สูงอายุ จึงควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทการเป็นผู้นำในการสื่อสารในชุมชนมากขึ้น จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมองสถานภาพความเป็นผู้สูงอายุในทางบวกคิดว่าในความเป็นผู้สูงอายุในชุมชน ในแง่เป็นคนเก่าแก่ที่เป็นผู้อาวุโสและเป็นภูมิปัญญาของหมู่บ้าน จึงควรมีการส่งเสริมการรับรู้ตนเองและการรู้สึกว่ามีคุณค่าของผู้สูงอายุให้เป็นไปในทางบวกมากขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้สีกว่าด้อยหรือมีความรู้สึกที่ด้อยเกิดมีพลังในการที่จะแสดงบทบาทของตนเองได้อย่างเต็มที่

เอกสารอ้างอิง

- [1] Boone, L. E. & Kurtz, D. L. (1995). **Contemporary marketing**. (8th ed.). Unites States. The Dryden Press Harcourt Bruce College Publishers.
- [2] Klapper, J. T. (1960). **The Effects of Communication**. New York : Free Press.
- [3] Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1974). **Uses and gratifications research**. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/2747854?seq=1#page_scan_tab_contents.
- [4] Kirana Somwatsawan. (2016). **The Study of Communication Behavior in Line Application Data Sharing of Elderly People**. Master of Arts Program in Communication Arts and Innovation, Faculty of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration.
- [5] Tiranana Anawatsiriwong. (1999). **Communications Behavior**. "Communications Network". Bangkok, Odeon Store Printing.

- [6] Peera Jirasophon.(2005). Communications Arts Philosophy and Communications Theories Unit 10 “Theories of Journalism” Subject No.10.2.2 The Two-Step Flow Theory,Sukhothai Thammathirat Open University Printing.
- [7] Chaiyasit Dumrongwong. (2010). **Importance of the Reed Organ in the Rituals of the People of Ban Nong Ta Ki, Si Keaw Sub-District, Muang District, Roi-Et Province.** Research ; Roi-Et Province Cultural Office, Muang District, Roi-Et Province.